

นโยบายและการบริหารจัดการสู่ความยั่งยืนตามแนวพุทธธรรม*

POLICY AND MANAGEMENT TOWARDS SUSTAINABILITY ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES

อัครพร พึ่งพร, พระมหาบรรพต กิตติปัญญา (กันหา), ปรีชา ลาloon

Akaraporn Puengporn, Phramaha Banpot Kittipanāḥo (Ganha), Preecha Laloon

การกีฬาแห่งประเทศไทย

Sports Authority of Thailand

Corresponding Author E-mail: oreosat2563@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนได้นำเสนอไตรสิกขาในฐานะที่เป็นระบบการบริหารจัดการสามารถกำหนดเป็นสามมิติเท่านั้น คือ ทางด้านปัญญาทางด้านศีลทางด้านจิต ซึ่ง ทางด้านปัญญาเป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีลเป็นเรื่องการควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิตเป็นเรื่องการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา 3 องค์ประกอบนี้เป็น 3 มิติ ต้องทำไปด้วยกันเรื่องเดียวกันทำไปด้วยกันเพื่อจุดประสงค์เดียวกันจึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา

คำสำคัญ: นโยบาย; บริหารจัดการ; ไตรสิกขา

Abstract

In this academic article, the author presents that political participation of the people can be viewed from many dimensions, ultimately showing the power of opinions and desires for common goals affecting the quality of decision-making. Improved, low cost and reduced delays. Building a consensus on implementation is easier. Avoiding the worst confrontations, maintaining credibility and legitimacy. Developing civil society and anticipating the concerns and attitudes of the public work together to minimize conflict because if it is not possible to create a process of public participation in politics, it will cause participation to turn into violent disagreement.

Keywords: Policy; Management; Three Steps

บทนำ

พุทธธรรม คือ กฎธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต ส่วนการบริหารจัดการ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบใช้ทรัพยากรและเทคนิคอย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรม คือ การแสดงหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมนิเทศนา ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติในชีวิตจริง รวมทั้งแสดงข้อปฏิบัติสายกลาง

*Received September 13, 2024; Revised December 13, 2024; Accepted February 23, 2025

ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันไม่หลง งามาย มุ่งผลสำเร็จ คือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลาง เป็นไปได้โดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์เป็นต้น ลักษณะทั่วไปของการบริหารจัดการนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ (ทินพิน นาคะตะ, 2549) การบริหารโดยใช้อำนาจไม่ใช้การบริหารที่พยายามสร้างคนดี แต่เป็นการบริหารแบบกำจัดคนเลว การบริหารแบบนี้ไม่ค่อยได้ผล (พระธรรมปิฎก, 2541) ซึ่งศาสตร์เป็นวิชาที่สามารถเรียนรู้ได้ และศิลป์มีลักษณะการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของแต่ละคนมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เมื่อมนุษยชาติเจริญแพร่หลายขึ้น การบริหารการปกครองก็ได้แพร่หลายตามสมควรแก่ความจำเป็น ดังประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติจนมาถึงทุกวันนี้ หลักและวิธีการบริหารการปกครองในปัจจุบันย่อมแตกต่างกันไปภายใต้กติกาการบริหารการปกครองตามระบอบนั้นๆ แต่การบริหารการปกครองที่เป็นหัวใจตามแนวพุทธธรรมนั้น คือ ความเป็นธรรมในสังคม หรือในองค์กร (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540)

หลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขาเป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการตามแนวพุทธธรรมกับยุคสมัยปัจจุบัน เนื่องจากหลักไตรสิกขาเป็นหมวดธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะทางพฤติกรรม จิตใจ และความรู้ และเป็นที่ยอมรับของหมวดธรรมอื่น ๆ และสามารถเข้าใจ เข้าถึงง่าย หากสามารถบริหารจัดการโดยใช้คุณลักษณะทั้ง 3 ด้าน ได้ครบสมบูรณ์ ก็นับได้ว่าสามารถบริหารจัดการหมวดธรรมอื่น ๆ ประกอบด้วยแล้วเช่นกัน ซึ่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้รวบรวมหลักคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา และได้มีการนำมาบูรณาการกับกระบวนการจัดการโดยเกิดดุลยภาพใน 3 ด้าน โดยมีหลักไตรสิกขา หรือ ศีลสมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องมือในการจัดการ กล่าวคือ ศีลเป็นเรื่องของการจัดการระเบียบวินัย จรรยาบรรณ ในองค์กร สมาธิ เป็นเรื่องของการจัดการด้านจิตใจให้มีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพที่ดี ปัญญา เป็นเรื่องของการจัดการด้านการแสวงหาความรู้เพื่อให้มีความรู้และความคิดที่เท่าทันโลกอย่างทันสมัย

อธิศีลสิกขา

หลักอธิศีลสิกขาที่สำคัญ คือ การปฏิบัติตามหลักจตุปาริสุทธิสีลเพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีความบริสุทธิ์เป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ซึ่งเรียกว่า ศีลวิสุทธิ ถึงแม้ว่าอธิศีลจะเป็นศีลสำหรับบรรพชิต แต่คฤหัสถ์ก็สามารถนำไปปฏิบัติได้เช่นกัน กล่าวคือ อาจอนุโลมให้ปาฏิโมกข์สังวรศีล หมายถึง ระวังรักษาศีล 5 หรืออุโบสถศีล เพื่อละเว้นการประพฤติดุชชัฏทางกาย วาจา และมีความประพฤติทางกายวาจาที่ดีงามจนเป็นนิสัย ส่วนอินทรียสังวรศีลก็เป็นการเจริญสติและความเพียรเพื่อต่อสู้กับการยั่วของกิเลสที่เกิดจากการกระทบทางอินทรียต่าง ๆ และอาชีวะปาริสุทธิสีลก็ช่วยให้คฤหัสถ์ดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพิงผู้อื่นน้อยลง เว้นจากการทำงานที่ประจบสอพลอ รู้จักสันโดษด้วยการพึ่งพาตนเองจึงมีอิสระในการดำเนินชีวิต สุดท้ายคือ ปัจจยสันนิสิตศีล ซึ่งทำให้เป็นผู้มีก่น้อยในการใช้สอยปัจจัย 4 อย่างเพียงพอ และรู้จักอดทนเมื่ออยู่ในภาวะขาดแคลนทรัพยากรในองค์กร หากมีการจัดการองค์กรได้ตามแนวข้างต้น ก็นับได้ว่าองค์กรจะดำเนินอยู่ในอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

ก. สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจาชอบ

ข. สัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานชอบ การกระทำชอบ

ค. สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ

อธิจิตตศึกษา

หลักอธิจิตตศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นสมาธิ ปราศจากกิเลส เหมาะแก่การตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับขั้นตอนของการจัดการตามหลักอธิจิตตศึกษาว่า ภิกษุผู้ที่สิ้นโดยด้วยจิรวและบิณฑบาต รู้จักประมาณในการบริโภค ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะ ให้มีความตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ มีอินทรีย์สังวรแล้ว ย่อมปลีกตัวออกจากหมู่คณะไปยังสถานที่เงียบสงัดเพื่อบำเพ็ญสมาธิอย่างไม่เกียจคร้านต่อการปฏิบัติ โดยพลังที่จะช่วยให้การจัดการสิ่งต่าง ๆ ไปสู่การมีจิตเป็นหนึ่งเดียวนั้น คือ สัมปชัญญะ และความเพียร เพราะสติจะช่วยคุมจิตให้สนใจอารมณ์หนึ่งใด ไม่ส่งใจไปทีอื่น ขณะที่สัมปชัญญะช่วยควบคุมให้การทำงานของสติเป็นไปตามความมุ่งหมาย มีประสิทธิภาพ ส่วนความเพียรช่วยประคองจิตไว้ด้วยความอดสาหะ มุ่งมั่นอย่างไม่มีท้อถอยจนเกิดสภาวะธรรมปรากฏ จากการที่จิตเป็นสมาธิ (พระญาณโพนิกะเถระ, 2545) หากการจัดการเป็นไปตามแนวการปฏิบัติข้างต้นก็จะประกอบอยู่ในองค์ 3 ในอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

ก. สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรพยายามชอบ 4 ประการ คือ เพียรป้องกัน เพียรละ เพียรเจริญ และเพียรอนุรักษ์

ข. สัมมาสติ หมายถึง การมีสติตั้งมั่นอยู่ในฐานใดฐานหนึ่งในสติปัฏฐาน 4

ค. สัมมาสมาธิ หมายถึง การทำใจให้มั่นคงไม่วอกแวกในอารมณ์ต่าง ๆ การฝึกอบรมจิตใจให้สงบนิ่งอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งที่ประกอบด้วยสัมมาสติ

อธิปัญญาศึกษา

อธิปัญญาศึกษาเป็นการปฏิบัติในการจัดการแบบอริยสัจ 4 เป็นปัญญารู้แจ้งในสัจธรรม ซึ่งลำดับของการพัฒนาปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์นั้น เริ่มจากการคบผู้รู้เป็นกัลยาณมิตร การได้สดับได้ศึกษาคำสอนที่ถูกต้อง การรู้จักคิดพิจารณาแล้วกระทำไว้ในใจ ในมหาปัญญาภาคา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ได้อธิบายไว้ชัดเจนว่าการจัดการแบบพิจารณาหรือเฝ้าสังเกตดูรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จักขุ ชราและมรณะ จนเห็นไตรลักษณ์ เห็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ย่อมทำปัญญาที่แล่นไป ทำปัญญาเฉียบแหลม และทำปัญญาลึกซึ้ง ย่อมจะทำให้การจัดการนั้นครบเครื่องบริบูรณ์ ซึ่งปัญญานั้นแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยปัญญาทั้ง 3 ระดับนี้ล้วนจัดว่าเป็นโลกียปัญญา มีเพียงภาวนามยปัญญาเท่านั้นที่สามารถนำไปประยุกต์และพัฒนาให้เป็นถึงโลกุตตรปัญญาได้ อย่างไรก็ตามก็ต้องอาศัยจินตามยปัญญา และสุตมยปัญญา มาประกอบในเบื้องต้น เมื่อเจริญปัญญาถึงขั้นภาวนามยปัญญาแล้ว ลำดับนั้นจึงเกิดความเข้าใจในการจัดการตามหลักสัจธรรมที่ประจักษ์ชัดเจนขึ้นมา ซึ่งนับได้ว่าการกำลังเจริญอยู่ในองค์ 2 ในอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

ก. สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นถูกต้องในอริยสัจ 4 หรือความเห็นในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง

ข. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการออกจากความติดพยาบาท ความดำริในการออกจากความคิดเบียดเบียน

หลักไตรสิกขา คือ หลักพุทธธรรมที่ได้นำมาประยุกต์กับการวิจัยครั้งนี้ โดยกำหนดให้หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามหลักพุทธธรรม ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ความหมายของไตรสิกขาไว้หลายท่านโดยอธิบายว่า (วสิน อินทสระ, 2548) ไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการ เพราะองค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 ตัวนี้อาศัยกันและกันทำให้ชีวิตบริสุทธิ์ เพราะเมื่อรักษาศีลดีแล้วก็ต้องประคับประคองตนไว้ด้วยความไม่ประมาทที่ต้องรักษาจิตด้วยสติอยู่เสมอ

ดังนั้นจากความหมาย ไตรสิกขาที่กล่าวมาในข้างต้นสรุปได้ว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมการพัฒนาคนในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางกายและสังคม (ศีลสิกขา) การพัฒนาทางอารมณ์ (จิตตสิกขา) และการพัฒนาปัญญา (ปัญญาสิกขา) ผู้วิจัยจึงเลือกกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการแบบองค์รวมต่อไป

องค์ประกอบของไตรสิกขา

จากการศึกษาหลักไตรสิกขา มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของไตรสิกขา ไว้หลายประการดังต่อไปนี้

1. ศีล คือ ความประพฤติดีทางกายและวาจา ความเป็นปกติทางกาย วาจา เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือ วินัย เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์เพราะว่าวินัยเป็นตัวจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนาและเอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจากคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็จะเกิดเป็นศีล

ดังนั้นโดยสรุป วินัยจะมาเป็นรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีแต่เอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีพึงประสงค์ นอกจากนั้นการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความถูกต้องดีงามทางกายและวาจานั้น บุคคลต้องปฏิบัติตามหลักที่เรียกว่าศีลพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต 3 ด้าน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538) ด้านสัมมาวาจา ด้านสัมมาภังคะ และด้านสัมมาอาชีวะ ซึ่งแต่ละด้านมีรายละเอียด คือ สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ ละมุสาวาท เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัจจะวาจา พูดคำจริง ละปสุณวาจา เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงพูดคำสามัคคี ละมุสวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึงพูดคำอ่อนหวานสุภาพ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึงพูดคำที่มีประโยชน์ ประการต่อไปคือ สัมมาภังคะ กระทำชอบ ละปาณาติบาต เว้นการทำลายชีวิต รวมถึงการกระทำที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ละอทินนาทาน เว้นการเอาของของเขามาได้ให้ (คู่อยู่ที่สัมมาอาชีวะ หรือทาน) ละกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นความประพฤติดิฉินในกาม รวมถึงสันโดษ และประการต่อไปคือ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิฉฉาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ รวมถึงความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพสุจริต

2. สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิตหรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดไม่ฟุ้งซ่านหายไป จิตตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมที่จะปฏิบัติงาน การฝึกสมาธิเป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความมีสมาธิ ความมีสติ เบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พอสรุปเป็นหลักการทั่วไปอย่างกว้าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

บริกรรมภาวนา คือ การเจริญสมาธิขั้นต้น ได้แก่ การกำหนดถือเอาสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์กรรมฐาน เช่น เพ่งดวงกสิณกำหนดลมหายใจเข้าออกที่กระทบปลายจมูก หรือนึกถึงพุทธานุภาพอยู่ในใจจนมองเห็นภาพสิ่งนั้นเกิดติดตา ติดใจ แม่นยำ จิตก็เป็นสมาธิขั้นต้นที่เรียกว่า ขณิกสมาธิ

อุปปจารภาวนา คือ การเอาจิตกำหนดภาพติดตาติดใจจากขั้นขณิกสมาธิจนกระทั่งแน่วแน่มั่นคงในใจนิรณทกสังขระ จิตก็ตั้งมั่นเป็นอุปปจารสมาธิ

อัปปนาภาวนา คือ การเจริญอุปปจารสมาธิอย่างสม่ำเสมอ หรือการพยายามรักษาภาพติดใจไว้ไม่ให้เลือนหายไปเสีย หลีกเลียงสถานที่ บุคคล อาหาร และสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมไม่เกื้อกูล และรู้จักประคับประคองจิตให้พอดีจนเกิดเป็นอัปปนาสมาธิ

การเจริญสมาธิอย่างสามัญหรือฝึกสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำการฝึกสมาธิด้วยสติเป็นหลัก แยกได้เป็น 2 วิธี ใหญ่ ๆ คือ วิธีการฝึกเพื่อใช้งานทางปัญญาหรือมุ่งประโยชน์ทางปัญญา คือ ใช้สติตั้งกมจิตอยู่กับอารมณ์ แล้วใช้ปัญญาพิจารณาหรือรู้เข้าใจอารมณ์นั้น ภาพที่ชัดซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ แข็งแรงมีพลังมากเปรียบเหมือนกระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทางเดียวย่อมมีกำลังแรงกว่าน้ำที่ถูกปล่อยให้ไหลกระจายออกไป ส่วนลักษณะราบเรียบสงบซึ่งเหมือนสระหรือบึงใหญ่ที่มีน้ำนิ่งไม่มีลมพัดต้องไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อมไหว สำหรับลักษณะใสกระจ่าง มองเห็นอะไร ๆ ได้ชัดเหมือนน้ำสงบนิ่งไม่เป็นริ้วคลื่นและฝุ่นละอองที่มีตะกอนนอนก้นหมดและลักษณะนุ่มนวลควรแก่งานหรือเหมาะแก่การใช้งานเพราะไม่เครียดไม่กระด้าง ไม่ขุ่น ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย

3. ปัญญาคือความรู้ การเข้าใจอย่างลึกซึ้ง การนำปัญญามาใช้ในการเสริมสร้างวินัยในตนเองนั้น เชื่อว่าการคิดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการสร้างวินัยในตนเอง การมีวินัยในตนเองต้องเริ่มจากการมีความรู้ชัดเจนถึงประโยชน์และความสำคัญของการมีวินัยที่ดี ซึ่งช่วยให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า ดังนั้น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัยในตนเองจึงเป็นสิ่งจำเป็นจะต้องคำนึงถึงการให้ผู้เข้ารับการฝึกได้มีโอกาสคิดพิจารณาจนเกิดความรู้ชัดในสิ่งที่ตนเองฝึก นั้นมีความสำคัญโดยตรงต่อการพัฒนาปัญญา ปัจจัยภายในที่เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เป็นการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีระเบียบ มีเหตุผล และถูกวิธี ปัญญา (ก่องแก้ว เจริญอักษร, 2541) คือ ความรู้ซึ่งเกิดมีขึ้นในตนเองจากการได้ยิน ได้เห็น เป็นต้น และคนเราจะฉลาดมากหรือน้อยก็เพราะการรู้จักใช้ความคิดพิจารณาหาเหตุผลจากความรู้ที่ได้มานั่นเอง ปัญญาหรือความรู้ในพระพุทธศาสนามีแหล่งที่มา 3 ประการ ปัญญาจึงมี 3 ประเภท ตามแหล่งที่มา คือ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2540) สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการคิด และภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการลงมือทำ

นโยบายและการบริหารจัดการสู่ความยั่งยืนตามแนวพุทธธรรม

จากการศึกษาแนวคิดการบริหารจัดการตามแนวพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขาที่สอดคล้องกับนโยบายการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม สามารถ อธิบาย ได้ดังนี้

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธ หรือ บาลี ว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธ หรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤต “ศึกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษา หลักไตรสิกขาในพระสูตรตันตปิฎก ที่มกนิาย ปาฎิกวรรค และอังคุตตรนิาย ติกนิบาต ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของไตรสิกขา ไว้ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ข้อปฏิบัติหมวดนี้ เรียกว่า ไตรสิกขา สิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า “ศีล” ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไป ๆ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 หรืออื่น ๆ อีกเป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้นๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคม และส่วนร่วม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ สิกขาขั้นที่ 2 เรียกว่า “สมาธิ” ข้อนี้ได้แก่การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุด ตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่า สมาธิ ไว้ให้ถูกต้อง สิกขาขั้นที่ 3 นั้น เรียกว่า “ปัญญา” หมายถึงการฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวง ตามที่มันเป็นจริง (พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินทปญโญ), 2552) ไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ซึ่งมักเรียกกันให้ง่าย ๆ สะดวก ๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา

อริสเติลศึกษา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาวา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ เข้ามาว่าโดยสาระก็คือการดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็น ประโยชน์ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี และตรงตามความเป็นจริง และอริปัญญา ศึกษา คือ การฝึกหรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจ เป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่าง แรกเข้ามาว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็น ความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย่อมสื อำพราง หรือพรำมัว เป็นต้น เพราะอิทธิพลของ กิเลสมีอวิชชา และตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538) กระบวนการจัดการ ศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้น ภาควิชาปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทาง ทฤษฎี (Teaching) เมื่อก้าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับ ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

นักวิชาการให้ความหมายของไตรสิกขาว่าหมายถึง สิกขา 3 คือ ศีล (ศีลสิกขา) การฝึกฝนความ ประพฤติดีในด้านกาย วาจา เพื่อให้มีระเบียบวินัยและการดำรงตนอย่างถูกต้องในสังคม สมาธิ (จิตตสิกขา) การฝึกฝนการควบคุมและพัฒนาจิตใจให้มีความตั้งมั่นและมุ่งมั่น เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะในการทำสิ่งต่าง ๆ ปัญญา (ปัญญาสิกขา) การพัฒนาความรู้และความเข้าใจตามความเป็นจริง เพื่อการเห็นแจ้งและเข้าใจสภาพ ความจริงในชีวิต เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) นอกจากนั้นไตรสิกขายังหมายถึง การศึกษาสามประการตามหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็น กุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็น รากฐานของการพัฒนาทั้งหลายอันจะนำสังคมไปสู่อารยธรรมที่ถูกต้อง นักวิชาการบางท่านก็ให้ความหมาย ของไตรสิกขาว่า หมายถึง ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น คือ ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบ เรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า การศึกษาอบรมในชั้นศีล และสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนจิตใจให้เหมาะสมและตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมสำหรับการปฏิบัติงาน โดยพิจารณา ความเป็นจริงเพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกฝนจิตใจให้มีสติและระลึกทั่วทั่วพร้อมเรียกว่า จิต ตสิกขาในชั้นปัญญา คือ การฝึกฝนให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งหมายถึงการ พัฒนาจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง โดยสามารถรู้ลึกถึงความไม่เที่ยง ทุกข์ และอนัตตาได้อย่าง แท้จริง การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา (บุญมี แทนแก้ว, 2539) ดังนั้น ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา 3 ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ควรศึกษาและฝึกฝน โดยมีรายละเอียดการฝึกฝนความประพฤติทางกายและวาจา ให้มีระเบียบวินัยการฝึกฝนการควบคุมจิตใจให้มีความตั้งมั่นและมีสติ ปัญญา (ปัญญาสิกขา) การพัฒนาความรู้ และความเข้าใจตามความเป็นจริงการศึกษาและฝึกฝนตามสิกขาเหล่านี้ช่วยให้เราเติบโตและพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ 3 อย่าง คือ อริสเติลศึกษา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกายและวาจา) อย่างสูง ซึ่งรวมถึงการศึกษาและปฏิบัติตามหลักศีลในระดับต่าง ๆ ได้แก่ จุลศีล ศีล ระดับพื้นฐาน มัชฌิม ศีล ศีลระดับกลาง มหาศีล ศีลระดับสูง การปฏิบัติยังรวมถึงการฝึก อินทรีย์สังวร, สติสัมปชัญญะ, และ สันโดษ เพื่อการดำรงตนอย่างดีงาม อริจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรม

จิตใจให้เกิดสมาธิอย่างสูง ซึ่งรวมถึง การศึกษาและฝึกจิตใจให้สงบและมั่นคง การบำเพ็ญ สมถกัมมัฏฐาน สำหรับผู้ที่มี อริยสัจ 4 และอริยญาณสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือ การศึกษาและฝึกฝนด้านปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งชัดเจนการบำเพ็ญ วิปัสสนากรรมฐาน สำหรับผู้ที่ได้มาแล้ว จนบรรลุ วิชชา 8 ซึ่งหมายถึงการบรรลุพระอรหันต์

การบริหารจัดการตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์แยกออกไปเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่าไตรสิกขาซึ่งมีสาระสำคัญประกอบด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539) ศีล คือ การบริหารจัดการด้านพฤติกรรม หมายถึง การบริหารจัดการการปรับพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์ที่ดีและถูกต้องกับสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่เราสัมพันธ์ด้วย ได้แก่สิ่งแวดล้อมทางสังคม เพื่อนมนุษย์รวมถึงสัตว์อื่น ๆ ทั้งปวงตามความหมายเดิมในพระพุทธศาสนา

การมีพฤติกรรมที่ดีจะส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนสมาธิ หมายถึง การบริหารจัดการด้านจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม พฤติกรรมทั้งหมดเกิดจากความตั้งใจหรือเจตนา ซึ่งถูกกำหนดโดยเจตจำนงและแรงจูงใจภายใน หากจิตใจดีงาม มันจะควบคุมและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดี แม้ความสุขหรือความทุกข์ในที่สุดก็ขึ้นอยู่กับจิตใจนอกจากนี้ การพัฒนาปัญญาต้องการจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเพียรพยายามในการคิดค้นและพิจารณา จิตใจที่สงบและมีสมาธิช่วยให้การคิดชัดเจนและลึกซึ้ง การฝึกจิตใจที่ดีจึงเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ และปัญญาหมายถึง การบริหารจัดการปัญญา มีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาคือเครื่องนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด พฤติกรรมของเราขึ้นอยู่กับว่าปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เราอย่างไร ปัญญายังเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจจากความอึดอัดและปัญหาต่าง ๆ เมื่อจิตใจมีปัญญา ก็จะรู้วิธีแก้ไขและทำให้จิตใจโล่งเป็นอิสระการพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องที่กว้างขวางและมีหลายด้าน หลายชั้น และหลายระดับ เช่น การดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ความรู้และความเข้าใจในข้อมูล ศิลปวิทยาการต่าง ๆ การเรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงการบริหารจัดการปัญญาก็เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงเนื้อหาและความหมายอย่างถูกต้องและชัดเจนการประสานข้อมูลให้เป็นภาพรวมที่ชัดเจนและสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจใหม่ๆ ถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาปัญญา เพื่อช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องและดีงาม การมีความรู้และความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันตามเหตุปัจจัย เป็นสิ่งสำคัญในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตการเข้าใจและตระหนักถึงความจริงของสังขาร ซึ่งหมายถึงโลกและชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติ จะช่วยให้เราสามารถปรับทัศนคติและวางใจอย่างถูกต้องต่อสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังช่วยให้จิตใจหลุดพ้นจากความทุกข์และสามารถมีอิสระได้อย่างสมบูรณ์

ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาคือตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเรามีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่นั้นก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้ หรือปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย รวมทั้งปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือ

โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์

หลักธรรมในไตรสิกขา ซึ่งจะประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการการบริหารจัดการให้องค์การมีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐจนทำให้เราสามารถสำเร็จได้ ประกอบด้วย หลักธรรมด้าน ศีล (อริสัสสิกขา) “อริสัสสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียศ สำนวณด้วยการสังวรในปาติโมกข์ 1 สมบูรณ์ด้วยอาจารย์ 2 และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สีสันต์เล็ก 3 สีสันต์ใหญ่ 4 ศีลเป็นที่พึ่งเป็นเบื้องต้นเป็นความประพาส เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อริสัสสิกขา” ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้ง เทคโนโลยีและสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ 4 หมวด คือ การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกข์สังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจกรรมร่วมกันเป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมียกย่องเทิดทูน ตลอดจนกฎหมาย

เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้องความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคีที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้นดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่าปาฏิโมกข์ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล 227 ชุมชนอื่น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน วินัยแม่บทสำหรับสังคมทุกสัณฐานหรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมดก็คือ ศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นมนุษย์ธรรมเพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉานอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศ สถาบัน องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล 5 แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไปอีก เช่น กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา จรรยาบรรณของวิชาชีพต่าง ๆ เช่น จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน เป็นต้น การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคมด้วยการบัญญัติกฎกติกาอันชอบธรรมที่เรียกว่าวินัยแม่บทนั้นพึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกัน ผาสุก เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียนไม่เอาเปรียบกัน เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี เพื่อป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียหาย เพื่อกันคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย เพื่อความดีงามงดงามมีวัฒนธรรมของสังคม และเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา ซึ่งประกอบไปด้วย อริสัสสิกขา คือ ศีล อริจิตตสิกขา คือ สมาธิ และอริปัญญสิกขา คือ ปัญญา นั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการในองค์กรให้มีรูปแบบการจัดการด้วยหลักพุทธธรรมที่เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศีล เหมาะแก่การจัดการในเรื่องของกฎระเบียบรวมถึงการแสดงออกทางกายและวาจา สมาธิ เหมาะแก่การจัดการในเรื่องของจิตใจ คุณธรรมและการควบคุมตรวจสอบเพื่อหาความมุ่งหมายที่นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ส่วนปัญญา เหมาะแก่การจัดการในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ให้สอดคล้องกับหน้าที่นั้น ๆ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองขององค์กรและสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้โดยการเจริญอยู่ในอริยมรรคตามหลักไตรสิกขา

เอกสารอ้างอิง

- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2541). *ความรู้เรื่องธรรมวิทยา*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2549). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ทิตินา แหมมณี. (2545). *หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญมี แทนแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2540). *วรรณคดีทางเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: บริษัทสามัคคีสาส์น จำกัด.
- พระญาณโพนิกะเถระ. (2545). *หัวใจกัมมัฏฐาน* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สยาม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิถีการบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). *พุทธธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2541). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ). (2552). *คู่มือมนุษย์ HANBOOK FOR MANKIND*. กรุงเทพมหานคร,ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: บริษัทนามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- วสิน อินทสระ. (2548). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- สมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระญาณสังวร). (2541). *หลักการศึกษามหาวิทยาลัยพระพุทธเจ้า* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). *หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย.

